

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338 (-72)

РЕГІОНАЛІСТИКА – НАУКА ПРО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

С.А.УРЕКЯНУ – д.е.н., доцент, Молдавська економічна академія

Регіоналістика як наука про управління економічним і соціальним розвитком регіонів сформувалася лише наприкінці ХХ століття. До цього у світовій літературі використовувалися терміни теорія розміщення (theory of location), економіка простору (space economics), просторова економіка (spatial economics), теорія розміщення продуктивних сил і т.д.

На наш погляд, ці терміни не відображають змісту і завдань сучасної регіональної науки з наступних причин.

1. Колишні визначення виходять з головного значення природних умов, об'єктивних факторів розміщення (наявність корисних копалин, енергоресурсів, річкових і морських портів, близькість до сформованих ринків і т.д.).

В умовах глобалізації світової економіки, переходу до постіндустріального інформаційного суспільства ці фактори втрачають колишнє значення. Збільшення ролі синтетичних матеріалів, нових джерел енергії, різке скорочення вартості перевезень, у т.ч. авіаційних, усуває об'єктивну зумовленість рівня розвитку регіону. Наприкінці ХХ століття Японія, Тайвань, Ірландія, Угорщина, Естонія, Словенія й інші країни, що не мають значних запасів корисних копалин, досягли набагато більшого добробуту, ніж Нігерія, Ангола чи такі багаті по ресурсах країни СНД як Азербайджан, Таджикистан, Україна, Росія.

Слід зазначити, що більш 70% ВВП у розвинених країнах (США, Японія, ФРН) виробляється в сфері послуг. Ця галузь у найменшому ступені залежить від розміщення природних ресурсів і транспортного фактора (багато видів послуг можуть бути реалізовані через Інтернет у будь-якій точці планети).

2. Теорія розміщення вивчала розвиток передусім матеріальних продуктивних сил, вибір раціонального, з погляду вантажо потоків, місця спорудження підприємств. Рух кадрів розглядався як щось вторинне, оскільки мова йшла про робочу силу масових професій фізичної праці, підготовка яких не вимагала багато часу. У СРСР її переміщення часто здійснювалося примусовими методами.

В інформаційному суспільстві розвиток регіону визначає не будівництво шахт, рудників, заводів і т.д., а соціальний і інтелектуальний потенціал, людський капітал регіону, зосередження в його міських центрах високорейтингових і навчальних закладів, наукових, інформаційних, культурних, медичних установ, доступність високоякісних послуг, міжнародних інформаційних мереж,

3. Суперечливий досвід глобалізації кінця ХХ століття показав, що розвиток головних конкурентних переваг, зв'язаних з ефективним використанням науково-технічного потенціалу і людського капіталу, особливо в умовах війни з міжнародним тероризмом, не можна здійснити чисто ринковими методами. Держава покликана забезпечити інституціонально-правову основу стійкого соціально-економічного розвитку, виробництво суспільних благ (освіта, охорона здоров'я, культура, діловий клімат), регулювання природних монополій (енергетика, транспорт, телекомунікації), захист суспільства (оборона, суспільний порядок, охорона природного середовища), соціальну стабільність (попередження і ліквідація надмірної диференціації доходів між соціальними групами і регіонами). Саме в цих вирішальних для інформаційного суспільства сферах ринок виявляє свої провали (market failers).

Регіоналістика – не географічна дисципліна, що описує сформовані закономірності, а наука про управління взаєминами господарських суб'єктів-фірм, домогосподарств, некомерційних організацій на регіональному рівні, про мету, напрямки, форми і методи розробки і реалізації регіональної політики.

Не можна погодитися з ототожненням предмета регіоналістики й економічної географії.¹ В ряді публікацій як предмет регіональної економіки називається територія "країни, республік, зон і інших територіальних утворень",² відокремлюючи при цьому адміністративно-господарський і економіко-географічний підхід.³

У роботах американських економістів^{4,5} регіоналістика розглядається не як описова географічна наука, а як теоретична основа державної і суспільної політики. Однак при цьому донедавна продовжувалася дискусія представників неоліберальної й інституціональної концепції. Ліберальні економісти припускали, що глобалізація буде означати кінець національних держав і національної

економіки,⁶ на зміну яким прийде економіка регіонів, керована невидимою рукою ринку. У ряді робіт висувалася концепція особливості політичної економії регіонального управління,⁷ яка одержала особливий розвиток у Великобританії⁸.

Відповідно до ліберальної економічної теорії ідеальним господарським механізмом є "спонтанний ринковий порядок", що відповідає принципам індивідуальної волі, щонайкраще розподіляє ресурси, забезпечує задоволення платоспроможного попиту і постачає ринкових суб'єктів інформацією, достатньої для прийняття раціональних рішень.

Економічна роль держави зводиться до створення найбільш сприятливих умов функціонування ринкової системи і виправлення її дефектів. При аналізі й оцінці форм державного регулювання рекомендується "відсівання" тих з них, що визнані "непотрібними" чи "шкідливими". На думку лібералів усі проблеми капіталістичної економіки виникли через перекручування ринкових процесів, викликаних діями держави.

До числа необхідних форм державного втручання в економіку відносяться лише регулювання емісії грошей, позичкового відсотку і податків, стимулювання виробництва головним чином за допомогою податкової політики, обмеження грошового обігу. Двигуном неінфляційного росту економіки визнаються лише податкові стимули, що відповідають теорії пропозиції, з'єднані зі зниженням темпу росту грошової маси.

На відміну від лібералів початку ХХ століття, сучасні неоліберальні теорії відводять державі роль не тільки "нічного сторожа" і "футбольного судді", що стежить за дотриманням правових норм, але і регулятора ринкового господарства, що розвиває можливості вільної конкуренції через монетарні і правові важелі.

W.lucken, F.Bohm, L.Minsch, W.Ruestov і інші німецькі економісти розробили концепцію *Martkonforme* – розмежування сфери дій держави і господарських суб'єктів у встановленні правового, господарського, соціального і культурного порядку. На цій основі А.М. Агмак створив концепцію соціального ринкового господарства, реалізовану у ФРН під керівництвом Л. Эрхарда. Центральну роль при цьому грає теорія людського капіталу.

Монетаризм Гарвардської школи, що став основою політики МВФ у 90-х рр., продовжуючи традиції класичного ринкового лібералізму, виходить з того, що соціальна справедливість і підтримка повної зайнятості не входить у компетенцію державної влади, а досягається нормальним функціонуванням ринкового механізму на основі твердої грошової і фіскальної політики, подолання бюджетного дефіциту і т.д.

Профспілки при цьому можуть боротися за ріст номінальної заробітної плати в період економічного підйому і допускати її скорочення в періоди депресії. Стабільна грошова політика повинна усунути інфляцію, а гнучкість номінальної заробітної плати – забезпечити високий рівень зайнятості без особливих зусиль держави. Його регіональні структури за цією концепцією повинні лише підтримувати правопорядок, укладати контракти з приватними фірмами в комунальному господарстві і стежити за дотриманням цих контрактів.

Досвід Молдови, Аргентини й інших країн, що найбільш слухняно виконують рекомендації МВФ, показав незастосовність ліберально-монетаристської теорії до реалій глобалізації.

Слід зазначити, що провідні економісти США все частіше виступають проти заперечення ролі держави як повноправного суб'єкта ринкової економіки, відзначаючи, що монетаризм не розкрив секрету економічного розвитку чи упадку тих чи інших країн і регіонів. Аргентина на початку ХХ століття була однією із самих розвинених країн з ринковою економікою, а в 2001-2002 р. потерпіла економічне банкрутство.

Економічна наука – наука про поведінку суб'єктів, що хазяйнують, (фізичних осіб, їхніх об'єднань, фірм, держави, включаючи його регіональні органи).

Регіональний і муніципальний менеджмент базується також на теоріях добробуту, підприємництва, мотивації, прийняття рішень в умовах невизначеності. Цей менеджмент покликаний враховувати не тільки загальні закони мікроекономіки, але і результати мікроекономічного аналізу умов господарювання в даній країні і регіоні, тобто національного типу ринкового господарства. Сучасні автори особливу увагу звертають на національні особливості механізму прийняття рішень, координації, правового забезпечення і стимулювання господарської діяльності, специфіку структури власності в різних регіонах.⁹

Норми поведінки регіональної еліти і традицій господарювання розрізняються навіть у таких близьким за рівнем розвитку країнах як США, Швеція і Нідерланди.¹⁰ Процеси приватизації, демократизації і децентралізації, що визначають структуру і форми діяльності місцевої публічної влади, також розрізняються в різних регіонах.¹¹

Як відзначалося на Конференції країн ОЕСД із питань регіонального управління у Венеції (2000 р.), зростаючі ролі соціальних факторів економічного росту вимагає не згортання державного управління, а його децентралізації, особливо в сфері трудової політики.¹² Місцева адміністрація в нових умовах повинна бути ефек-

тивною і інформаційно відкритою, а для цього активно співробітничати з місцевими громадськими організаціями.¹³

Досвід США доводить особливу роль муніципальної стратегії в області культури і розвитку людського капіталу.¹⁴ На регіональні і муніципальні влади ЄС лягла основна вага турбот про поліпшення умов життя і праці в депресивних регіонах ЄС.¹⁵ Соціальна політика муніципалітетів стала основою підвищення їхнього економічного потенціалу.¹⁶ Тому дослідження в області теорії муніципального менеджменту носять соціально-економічний, а не географо-економічний характер.¹⁷

Наприкінці ХХ століття обсяг зовнішньої торгівлі виріс у 3-4 рази швидше, ніж світовий ВВП, причому не за рахунок сировини і стандартних товарів, а на базі виробництва й експорту складних технічних систем і компонентів, високотехнологічної продукції по індивідуальних проектах, послуг, кооперованих постачань деталей, вузлів і т.д.

Обсяг іноземних інвестицій збільшився в 90^х рр. у 10 раз (до 850 млрд. дол.), причому 3/4 з них направилися в розвинені країни (у першу чергу США й Англію) для злиття і поглинань фірм. Регіональна влада повинна враховувати макроекономічні процеси у світовій економіці. Ринкова ніша регіональної економіки в будь-який момент може бути зайнята невідомим раніше конкурентом з інших країн.

У світі складається новий поділ праці. США, Англія, ФРН, деякі малі країни Європи й Азії концентрують у себе виробництво нової науково-технічної інформації. Японія, Півд.Корея, ряд країн ЄС спеціалізуються на інженерних розробках. Ірландія, Китай, Тайвань, Бразилія, Мексика, Коста-Ріка, а у ЦВЕ – Польща, Угорщина, Чехія, Словенія отримують вигоди від глобалізації, спеціалізуючись на виробництві комплектуючих, а також програмного забезпечення по замовленнях закордонних транснаціональних корпорацій, що зайняли головні позиції на ринках енергоресурсів, металів, автомобілів і літаків, промислового, сільськогосподарського і телекомунікаційного устаткування, лік, напоїв, косметики і т.д.

Великі корпорації все частіше створюють глобальні альянси, що стають, по суті, суперміністерством, що організує розробку, виробництво, збут і післяпродажне обслуговування певного кола споживачів.

У ряді публікацій затверджується, що країни СНД переходять від планової до ринкової економіки. Насправді планування як свідома підтримка пропорційності знаходить повну силу лише на базі Інтернету. Його основною формою стають довгострокові контракти, що укладаються великими корпораціями на основі стратегічних маркетингових і науково-технічних прогнозів задовго до початку

виробництва і навіть розробки відповідних товарів і послуг. Це зовсім не схоже на описаний у 1-м томі "Капіталу" і відображаючий реалії початку XIX століття порядок, коли виробник виходить на ринок, не знаючи в якій кількості і за якою ціною він може продати свій товар.

Інтернет-економіка XXI століття зв'язує комп'ютеризовані робочі місця не тільки в рамках фірми, але й у глобальному масштабі в єдину логістичну систему. Це ставить на нову основу ідею про свідоме, тобто планомірне регулювання регіональних і міжрегіональних пропорцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавилова Е.В. Економічна географія і регіоналістика. – М.: Хронограф, 1998. – 100 с.
2. Регіональна економіка: нові підходи / відпов. ред. Л.А.Козлов, Б.М.Штульберг, И.А.Ільїн. – М., 1993, с.9.
3. Базанов А.М. Введення в регіональну економіку. – С.-Пб, 1995, с.4.
4. Verma R. Regionalism in state politics: social, economic, political bases. New Delhi, 1994.
5. Regionalism reconsidered: new approaches to the field. D.Jordan (Ed.). New York, 1994.
6. Kenichi O. The end of national state: the rise of regional economies. New York, 1995.
7. The political economy of regional cooperation: comparative case studies. M.A.Axline (Ed.). L., 1994.
8. Parsons D.W. The political economy of British regional policy. L., 1985.
9. Regulation under increasing competition. M.Crew (ed.). Boston, 1999, 182p.
10. Eldersveld S., W.Derksen. Local elites in Western democracies: a comparative analysis of urban political leaders in the US, Sweden and the Netherlands Boulder (Co), 1995.
11. Critical issues in cross – national public administration: privatization, democratization, decentralization. S.Magel (ed.). Westport (Conn.), 2000, 260p.
12. Decentralizing employment policy: new trends and challenges: the Venice conference. Paris, OECD. 1999, 249p.
13. Coppa F. County government: a guide to efficient and accountable government. Westport (Conn.), 2000, 199p.
14. Mayo H. Cultures, communities, identities: cultural strategies for participation and empowerment. N.Y., 2000, 217p.
15. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions community action and social policy: a discussion document. Dublin, 1993.
16. Building community capacity. R.Chaskin et al (eds). N.Y., 2001, 262p.
17. Pilotta J. Communication and social action research Cresskill (N.J.), 2000, 246p.